

Karakter

2019. ápr 12.

Török-magyar két jó barát?

írta: [Mohácsi Árpád](#)



Interjú Kempf Bélával törökökről, tatárokról és a megtévesztő hasonlóságokról

Időről időre fölbukkan a magyarországi közvéleményben a gondolat, hogy a magyar nyelv voltaképpen nem finnugor eredetű, hanem a török nyelvekkel áll genetikai rokonságban. De vajon mi ezzel kapcsolatban a nyelvtudomány álláspontja? Hogy tiszta vizet öntsünk a pohárba, megkérdeztük a téma egyik magyarországi szakértőjét, az altáji nyelvek kitűnő ismerőjét, Kempf Béla nyelvészt, aki azonban nem csupán erről mesélt nekünk.

Nagyon leegyszerűsítve a kérdést, melyek a török nyelvek legfőbb jellemzői, mondjuk, a germán nyelvekhez viszonyítva

A török egy kb. 30 nyelvet magába foglaló nyelvcsalád. Ezek közül számos nyelv elnevezése ismerősen cseng a magyar fül számára is, mint pl. a törökországi török, a kazak, a kirgiz vagy a tatár, másokról ritkán, vagy egyáltalán nem hall az ember hétköznapi élete során. Ilyen pl. a hakasz, vagy a haladzs, vagy épp a karakalpak. Számos tipológiai jellemvonás köti ezeket össze, melyek közül a leglátványosabbak a magánhangzó-harmónia, az agglutinatív azaz toldalékoló jelleg, vagy az „alany - tárgy - állítmány” szórend. Ha a germán nyelvekhez viszonyítunk, akkor mindenképp meg kell említeni, hogy a török nyelvekben nincsenek nyelvtani nemek.

Ha eltekintünk mindentől, amit a magyar nyelv történetéről tanultunk, akkor e jellemzők alapján a magyar lehetne török nyelv?

Az előbb felsorolt jellemvonások gyakorlatilag mindenféle nyelvtudás nélkül is könnyedén megfigyelhetők a török nyelvekben, és valóban, ezek a jellemvonások összekötik őket a magyar nyelvvel is, de emellett egy sor más nyelvvel, nyelvcsaláddal is, mint pl. a mongol nyelvekkel, a tunguz nyelvekkel, vagy az uráli nyelvekkel. Nyelvrokonságra vonatkozó következtetéseket természetesen le lehet vonni ezen jellemvonások alapján (és ezt meg is tették), de nem fog messzire vezetni, és kérdéses, hogy mennyire lesznek ezek a következtetések megbízhatók.

Hogy fordulhat elő, hogy két nem rokon nyelven egy ugyanolyan jelentésű mondat ennyire hasonlít egymáshoz:

Zsebemben alma van - Cebimde bir elma var?

A fent idézett mondat valóban sokszor előkerül, de egy nyelvészeti elemzésben bizony nem sokat ér. Két vagy több nyelv közötti hasonlóságnak számos oka lehet. Ezek közül a legegyszerűbb és legbanálisabb ok a véletlen. Itt ezt kizárhatjuk. Másik oka lehet a hasonlóságoknak, hogy a vizsgált nyelvek genetikai rokonságban állnak egymással, azaz volt valamikor egy olyan korábbi nyelvállapot, amelyikből mindkét nyelv adatai szabályosan levezethetők. A harmadik ok pedig lehet a nyelvi kölcsönhatás, érintkezés, vagy nyelvi kapcsolat. Ezt sokáig nyelvi kölcsönzésnek is nevezték. A fent idézett mondat esetén természetesen erről van szó. A magyar nép története során számos olyan török néppel érintkezett, amelyek valamilyen török nyelvet beszéltek, és ennek eredményeképp a magyar nyelvben számos török jövevényszó figyelhető meg. Ebben az esetben a török *ceb* - magyar *zseb* szavunk oszmán-török korabeli, első lejegyzése is 16. századi, a török *elma* - magyar *alma* története viszont sokkal messzebbre vezet a török - magyar nyelvi érintkezéseknél, hiszen ez a szó végső fokon indo-európai eredetű, így köze van a német *Apfel*, angol *apple* szavakhoz is. A fenti mondat módszertana alapján természetesen számos nyelvvel rokoníthatnánk a magyart, mielőtt azonban megtesszük, próbáljuk meg megválaszolni, hogy vajon germán-e a magyar nyelv attól, hogy képesek vagyunk az alábbihoz hasonló mondatokat gyártani:

Nudlit eszem. - Ich esse Nudeln.

Nyilván nem, pedig a két mondat egész jól egybecseng. Akkor lenne érdemes elgondolkodni, ha például sokszorosán bővített mondatokat is elő tudnánk állítani, melyek hasonlóan jól egybecsengenének.



Kempf Béla (Nagyvárad, 1976)

PhD, nyelvész, elsősorban altajisztikával és mongol nyelvészettel foglalkozik. Az ELTE-n és a Szegedi Tudományegyetemen tanult, ill. oktat. Jelenleg könyvtáros a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának Keleti Gyűjteményében.

Manapság divatos a magyar nyelv és a magyar nép történeti rokonságát a törököknél keresni. Vajon milyen okai vannak ennek? Miért lehet vonzóbb ez a rokonság, mint a „halszagú finnek” rokonsága?

Ma is divat, korábban is divat volt. Gondoljunk csak az „ugor-török háború” néven elhíresült nyelvészeti vitára, melynek során végképp eldőlt, hogy a magyar nyelv nem török. Azt, hogy a magyar nyelv eredetét sokan a törököknél keresték, jól magyarázzák a nyelvi, elsősorban pedig a szókészletben megfigyelhető hasonlóságok. Ezek a laikus számára is könnyedén megfoghatók, így nem véletlen, hogy ezek az elméletek nagyobb népszerűségnek örvendenek, mint pl. a szamojéd mássalhangzók változásai *i* magánhangzó környezetében.

A magyar nép történeti rokonságát szintén szokás a törököknél keresni. Sajnos ezen a téren eléggé nagy terminológiai és módszertani zavar figyelhető meg. Mindenki elbeszél a másik mellett, egy genetikus nem érti mit nem ért a nyelvész, és az miért vitatkozik a történésszel. Nem véletlen, hogy az Akadémia szükségét érezte egy Őstörténeti témacsoport létrehozásának, amelynek egyik feladata ennek a zűrzavarnak a csillapítása.

Az tény, hogy amikor a magyarság megjelenik a történelem színpadán, akkor számos olyan jellemvonással rendelkezik, amelyek nomád életformára utalnak. Török módra harcol, tudjuk, hogy a magyar törzsek között találunk török etnikumút is, és azt is, hogy a magyar törzsnevek török eredetűek, tehát mondhatjuk, hogy a magyarok török módra lettek megszervezve.

A kérdést sokszor közelítették/közelítik meg érzelmi alapon. Azt érdemes tudni, hogy ez a fajta megközelítés könnyedén félrevezeti az embert. A nyelvrokonság kérdése, éppúgy mint a genetikai rokonság kérdése nem úgy merül fel, hogy vonzó vagy taszító, hanem úgy, hogy van, vagy nincs. Az érzelmeket célszerű kizárni, és teret engedni a szigorú módszertan alapján végzett tudományos vizsgálatoknak. Sajnos az úgynevezett alternatív nyelvrokonsági elméletek kiötlőinél ez a módszertan és tudományos műveltség többnyire hiányzik.

A török hagyományban is mintha rokonként tartanának minket számon. Mi ennek az oka? Mit tartanak erről ők pontosan?

Nem gondolom, hogy ennek mélyebb, történeti okai lennének. A törökországi törökök történelem-oktatásuk révén is tudják, hogy jártak erre korábban, és természetesen, hogy ők nem tragédiaként élték meg az oszmán fennhatóságot, így kedves számukra magyarokról hallani. Történetek kísérletek arra, hogy a kazakok között is mutassanak ki magyar eredetű népséget, azonban nem valószínű, hogy a köztudatban ez mélyebb beágyazottsággal bírna. Testvérként tekintenek ránk a mongolok is, de ennek is inkább abban lehet az okát keresni, hogy a történelemkönyvek emlékeztetik rá őket, „jártak erre korábban”.

A székely-magyar rovásírásnak milyen kapcsolatai vannak a török írásokkal?

Amit bizonyossággal el lehet mondani, hogy volt egy rovásírás, melyet a magyarság egyes részei használtak. Külön mondatban pedig el lehet mondani, hogy a törökök történelmük egy bizonyos időszakában használtak rovásírást. Ismét külön mondatban leírható, hogy a rovásírás igen elterjedt volt Belső-Ázsiától egészen a Kárpát-medencéig. A kérdéskörnek ma már igen kiterjedt szakirodalma van. Az bizonyos, hogy a kettő egymásnak nem könnyen feleltethető meg. Nem kizárt ugyan, hogy van közük egymáshoz, azonban számos olyan láncszem hiányzik, amely a két írás kapcsolatát megmagyarázhatná.

Mit lehet tudni a nagyobb sztyeppe népek nyelvéről, akikkel a magyarok ősei találkozhattak? Milyen nyelven beszéltek a hunok, kazárok, besenyők és a többiek?

Bizonyossággal állítható, hogy a kazárok és a besenyők egyfajta török nyelven beszéltek. A hunok nyelvével kapcsolatban már nem állunk ilyen jól. Itt esetleg azt is érdemes megemlíteni, hogy még az sem bizonyos, hogy a magyarság ősei kapcsolatba kerültek a hunokkal. Akit kicsit is érdekel ez a téma, annak érdemes átolvasni az utóbbi évek szakirodalmát. Visszatérve a hunok nyelvére, úgy gondolom legtisztességesebb azt mondani, „nem tudjuk”, ugyanis olyannyira kevés a hun nyelvi adatunk, hogy azok alapján következtetést levonni erős túlzás lenne. Tartották/tartják töröknek éppúgy mint mongolnak, ezek a kísérletek azonban egyelőre nem többek spekulációnál.

A sztyeppe népek közül vannak olyanok, amelyek biztosan nem török nyelvűek voltak? Ők milyen nyelven beszélhettek? Lehettek köztük finnugor nyelvűek?

Természetesen vannak, vagy voltak. A kérdés, hogy hol és mikor. Iráni nyelven beszéltek az alánok, akikkel biztosan találkoztak a magyarok. Vagy gondoljunk a szkítákra. Az avarokra. De gondolhatunk a mongolokra is. Ezek sztyeppe népek, lovasnomádok, éppúgy mint a törökség. Viszont nem török nyelven beszéltek. Ha nem úgy tesszük fel a kérdést, hogy finnugor nyelvűek voltak-e köztük, hanem mondjuk uráliak voltak-e azon a környéken, akkor már adhatunk pozitív választ. Számos kisebb török népség él pl. Szibériában, akik mögött eltörökösödött szamojédeket sejtethetünk.

Mi lehet az oka a számos néprajzi hasonlóságnak a török népek és magyarok között? Miért látták a magyarokat az idegenek általában töröknek? A kölcsönzés mindig a törökből megy a magyarba?

A kölcsönzés iránya mindig a török felől mutat a magyar felé. Ennek okai összetettek. Lehetnek kulturális okok, vagy lehet az, hogy a magyarság elitje vagy annak egy része török eredetű. Hogy fordított irányú nyelvi kapcsolatokat is említsünk, gondoljunk a török nyelvek közé tartozó csuvasra, amelynek rengeteg mari jövevényszava van.

A törökök állítása két nagy és van úgy székelték gondolni, hogy a magyarok a legtöbb török szavukat az úgynevezett csuvas törökből

A törökséget valóban két nagy ágra osztották történetileg. Ezek nyelvileg is különböztek egymástól. Az úgynevezett keleti ótörök nyelvállapotot viszonylag jól ismerjük, a 8. századból fennmaradt úgynevezett orhoni rovásfeliratok az ő írásos hagyatékuk. Tudjuk azonban, hogy ezzel párhuzamosan a füvespuszta nyugati részein is számolhatunk törökségi jelenléttel, és épp a magyar nyelv tanúskodik arról, hogy ez jelentősen különbözött a keleti részeken beszélt török nyelvtől. Azt is mondhatjuk, a nyugati ótörök nyelv legfontosabb forrása a magyar nyelv török jövevényszavai. Ezek részletes feldolgozása 2011-ben látott napvilágot.



Csuvas hagyományörzők népi viseletükben

Van egy újkeletű koncepció a magyarok vándorlásáról, amely szerint a magyarok elődei sokkal gyorsabban jutottak el a Dél-Urál térségéből a Kárpát-medencéhez, mint korábban gondoltuk, talán egy-két nemzedék alatt. Korábban úgy képzeltük a török szavak átvételét, hogy egy adott korszakban mindig egy adott kultúrkör szavait vettük át, a lótarás vagy az államigazgatás szavait például. A lényegesen rövidebb ideig tartó vándorlás, az útvonal megváltozása miatt megváltozni látszik ez a koncepció, lehet, hogy ez a sokféle török és iráni hatás egyszerre érte a magyarságot. Mit gondol erről az elméletről?

Én azt nem gondolom, hogy egy-egy időszakban mindig csak egy-egy kultúrkör szavai kerültek volna a magyar nyelvbe. Sem az átadók, sem az átvevők nem voltak nyelvészek vagy elszánt nyelvművelők, akik megálljt parancsoltak volna egy szónak, ha az nem egy bizonyos kultúrkörhöz tartozott. Valóban vannak olyan régészeti leletek, amelyek újraértelmezése (többnyire nem új leletekről van szó), arra utal, hogy a vándorlás akár gyorsan, egy emberöltő, vagy akár annál gyorsabban történhetett. Ennek a témának a tárgyalása azonban jelenleg is tart, így mongolista nyelvészként nem tudok határozottan állást foglalni a kérdésben. Nyelvészeti szempontból az kétségtelen, hogy a magyarság a honfoglalás előtt (nyugati ó)török környezetben élt, és ez az együttélés jelentős nyomot hagyott mind nyelvében, mind életmódjában, és ez akkor is így van, ha egyelőre nem tudják pontosan összehangolni a régészeti és a nyelvi adatokat.

Hogy volt az lehetséges, hogy a magyar nyelv megőrizte eredeti finnugor karakterét, és nem tűnt el már a vándorlás alatt? Kerültek hasonló helyzetbe más sztyeppe nyelvek is? Mondjuk, a mongol nyelv megmaradt nem török nyelvnek?

A nyelvi változás, melybe beletartozik egy nyelv halála vagy eltűnése is, rendkívül összetett dolog. Rejtélyesnek nem mondanám, hogy a magyar nyelv képes volt megmaradni az évezredek során, az viszont tény, hogy kellett hozzá a csillagok szerencsés állása is. Gondoljunk csak bele, Julianus barát a 13. században még talált magyarul beszélőket Magna Hungáriában, de ma már annak ellenére nem találjuk nyomukat sem, hogy erős népség lehettek, hiszen a mongolok is többször nekigyürköztek, amíg sikerült legyőzni őket. Jó példa lehet az egyfajta mongol nyelvet beszélő kalmükök nyelve is, akik különösen viharos történelmet tudhatnak maguk mögött, de ma is léteznek., és művelik nyelvüket.

A mongol nyelv is megmaradt nem török nyelvnek, annak ellenére, hogy a mongolt is hosszantartó és erős török hatás érte. A nyelv azonban ma is mongol, melynek rendszerét a török nem befolyásolta túlzottan. Hogy még egy példát hozzak, hasonló dolgok mondhatók el az oszmán-törökök egykori irodalmi nyelvéről is. Egy-egy szöveg olvasásához nagyobb szükség van arab és perzsa szótárra, mint törökre, rendszerében ez mégis megmaradt töröknek.



[Szólj hozzá](#)

Tetszik



[Török Kempf Béla magyar-török rokonság](#)

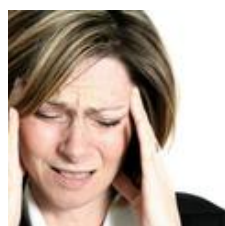
Ajánlott bejegyzések:



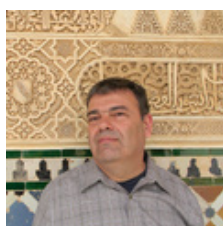
[Az emlékezet vakfoltjai](#)



[Rúgj te is labdába \(1\)](#)



[A tíz legbosszantóbb nyelvi tévesztés](#)



[A Nibelungok valódi kincse](#)



[Különvélemény](#)